

Творчыя заданні пры вывучэнні паэзіі Максіма Багдановіча ў VIII класе

Спасцігаючы законы літаратуры, вучань павінен развіваць не толькі рэпрадуктыўныя, узнаўляльныя ўменні, але і творчыя здольнасці, спрабаваць свае магчымасці ў стварэнні прыгожага пісьменства. Выдатныя магчымасці для гэтага дае вывучэнне творчасці М. Багдановіча.

На ўроках, прысвечаных паэзіі М. Багдановіча, добры плён даюць наступныя заданні творчага характару: вуснае славеснае маляванне, супастаўленне твораў розных відаў мастацтва (верша і песні на яго словы, верша і сугучнага яму жывапіснага твора), напісанне верша па апорных рыфмах, па апорных вобразах, па пэўнай схеме чаргавання радкоў, дапісванне апошніх радкоў верша, параўнанне верша і яго перакладаў на блізкароднасныя мовы, супастаўленне розных аўтарскіх варыянтаў верша. Вядома, арганізацыя такой працы – справа надзвычай адказная і далікатная, якая патрабуе вялікай педагагічнай культуры, тактоўнасці і эстэтычнага густу настаўніка. Спрабуючы свае сілы ў напісанні вершаў, вучні з большай цікавацю, адказнасцю і ўвагай ставяцца да слова і вобраза ў тых творах, якія вывучаюцца на ўроках.

Патрэбна вялікая эстэтычная чуйнасць, каб падтрымаць маленькія паэтычныя знаходкі вучняў, іх версіфікатарскія ўменні (адчуванне рытму і мелодыі, здольнасць знайсці выразную рыфму, вытрымаць стройную кампазіцыю і г.д.). Разам з тым нельга заахвочваць эстэтычную бездапаможнасць, прымітывізм думкі і вобраза, штампы. Вядома, заданні, што прадугледжваюць элементы ўласнай вершатворчасці, разлічаны не на кожнага вучня, а на тых, у каго ёсць пэўныя здольнасці, якія трэба развіваць. Дыферэнцыраваны падыход да такой працы – перадумова яе эфектыўнасці.

Прапануем некаторыя прыклады творчых заданняў.

Да верша М. Багдановіча «Слуцкія ткачыхі».

1. Параўнаць тэкст верша М. Багдановіча «Слуцкія ткачыхі» і яго пераклад на рускую мову, зроблены М. Ісакоўскім: «Навек им бросить приказали / Поля родные и леса: / На панский двор в неволю взяли / Ткать золотые пояса. / Девичьей радости не зная, / Забыв про солнечные дни, / В неволе тяжелой увядая, / На лад персидский ткнут они. / А за стеной смеется поле, / Синеет неба вышина, – / И мчатся думы на раздолье / Туда, где солнце и весна; / Туда, где зеленеют всходы, / Где зацветают васильки, / Где серебром сверкают воды / Меж гор пробившейся реки; / Где виден край седого бора... / И вот, забывшись, ткёт рука / Взамен персидского узора – / Узор родного василька».

Вучні заўважаць, што пераклад М. Ісакоўскага ў цэлым адпавядае арыгіналу і захоўвае вобразную сістэму верша. Захаваны рытм і вершаваны памер (чатырохстопны ямб). Аднак ёсць і адрозненні. Першае, знешняе, адразу кідаецца ў вочы: М. Ісакоўскі падзяліў тэкст на 5 чатырохрадкоўяў і тым самым парушыў абумоўленую сэнсам кампазіцыю твора: ён выразна дзеліцца на дзве часткі і заключны акорд – трохрадкоўе (у Багдановіча яно нават выдзелена ў асобную строфу).

Першы радок верша М. Багдановіча «Ад родных ніў, ад роднай хаты» падкрэслівае боль разлукі з самым дарагім, для чаго паэт ужывае дзейсны мастацкі сродак – **паўтор** эпітэта «родны», што мае важную ідэйна-эстэтычную

функцыю і стварае эфект гармоніі. У перакладзе ж радок страчвае выразнасць: «Навек им бросить приказали...». Наступныя вобразы перададзены, аднак, яны не зусім дакладна адпавядаюць колерам случкіх паясоў. У М. Багдановіча «край зубчаты бору» выразна нагадвае беларускі арнамент. Перакладчык не заўважыў важнае па эмацыянальным нападзенні слова «міла». Вобраз «меж гор пробившейся реки» таксама не зусім адпавядае арыгіналу, нездарма ж у артыкуле А. Клышкі «Пра верш М. Багдановіча», які вучні абавязкова прачытаюць пры аналізе твора, сказана: «І пры радках аб хвалях «ліючайся ракі», здаецца, пояс сам спывае з рукі». Слова «ліючайся» болей мяккае і пяшчотнае.

Праз пераклад М. Ісакоўскага мільёны людзей могуць пазнаёміцца з класічным узорам беларускай паэзіі, а супастаўленне вучнямі верша і яго перакладу дапамагае ім перш за ўсё ўважліва прачытаць твор М. Багдановіча і спасцігнуць законы яго гармоніі.

2. Праслухаць песню «Случкія ткачыкі» ў выкананні хору А. Багатырова і параважаць, як вобразы і ідэя верша перададзены ў музычным увасабленні.

Да верша М. Багдановіча «Раманс».

1. Пазнаёміцца з музычнымі творамі на вершы М. Багдановіча (рамансы «Зорка Венера» на музыку А. Туранкова і М. Багатырова, на музыку С. Рак-Міхайлоўскага ў апрацоўцы А. Багатырова і С. Палонскага; поп-опера І. Паліводы «Максім», лібрэта Л. Пранчак; і ш.) і напісаць міні-даследаванне «М. Багдановіч і музыка».

2. Паслухаць раманс Ю. Семянкі на верш А. Русака «Дзе ты, зорка мая?» і параўнаць гэты твор з рамансам «Зорка Венера» на словы М. Багдановіча. Алгарытм: а) характар мелодыі (бравурная, гучная, пяшчотная, ціхая, сумная, вясёлая і г.д.); б) адпаведнасць музыкі і слоў; в) роля мастацкіх вобразаў, сімвалаў, метафар, эпітэтаў; г) агульныя вобразы ў творах; д) асаблівасці паэтычнага сінтаксісу і рыфмы; е) агульнае ўражанне ад твораў.

Да верша М. Багдановіча «Цёплы вечар, ціхі вецер, свежы стог...».

1. Параўнаць верш М. Багдановіча «Цёплы вечар, ціхі вецер, свежы стог...» і яго пераклады на рускую мову, зробленыя А. Пракоф'евым і Б. Спрынчанам.

Пераклад А. Пракоф'ева: «Тёплый вечер, тихий ветер, свежий стог – / Уложили вы меня на землю спать... / Светлой пыли не видать уж вдоль дорог, / В небе месяца пробился бледный рог, / В небе стали звёзды расцветать. / Вдруг одна слезой скатилась огневой, / Прошумела мягко крыльями сова; / Вижу я, с природой слившийся душой, / Как дрожат от ветра звёзды надо мной, / Слышу, как в лугах растёт трава».

Пераклад Б. Спрынчана: «Тёплый вечер, тихий ветер, свежий стог, / Спать меня вы уложили на земле. / Пыль осела, не курится вдоль дорог, / В небе месяц из-за тучки кажет рог, / Расцветают звёзды в сизой мгле. / Вот одна из них огнистою слезой / Покатилась... Глухо ухнула сова. / Вижу я, прильнув к природе всей душой, / Как дрожат от ветра звёзды надо мной, / Слышу, как в тиши растёт трава».

На наш погляд, пераклад А. Пракоф'ева больш адпавядае арыгіналу і захоўвае яго вобразна-выяўленчыя асаблівасці. У Б. Спрынчана шмат «лішніх»

вобразаў («тучки», «в сизо́й мгле», «глухо ухнула сова»), не захавана сінтаксічная будова фразы (вынас слова «покатилась» у пачатак наступнага радка). Б. Спрынчан, у адрозненне ад А. Пракоф'ева, «згубіў» эмацыянальна важны эпітэт у выразе «светлы пыл» і вельмі адвольна пераклаў наступны радок: «В небе месяц из-за тучки кажет рог». Аднак заўважым, што апошні радок перакладу Б. Спрынчана больш блізкі да арыгінала (ён амаль супадае з *аўтарскім перакладам* М. Багдановіча, які напісаў: «Слышу, как растёт в тиши трава»). Зрэшты, у настаўніка ёсць магчымасць зверыць гэтыя пераклады з аўтарскім варыянтам верша на рускай мове [1].

2. Напісаць водгук на самастойна прачытаныя вершы М. Багдановіча «Вечар на захадзе ў попеле тушыць...» і П. Верлена «Шарая гадзіна», параўнаць уражанні ад іх і карціны В. Бялыніцкага-Бірулі «Змярканне юнага мая» (звернем увагу вучняў, што ў назве карціны ўжыты паэтычны вобразна-выяўленчы сродак – эпітэт). Алгарытм водгуку: а) настрой твораў; б) уважлівасць паэтаў і мастака да канкрэтных дэталей; в) колеравая гама твораў; г) меладычнасць гучання, інтанацыя вершаў; д) асабістае ўспрыманне твораў вучнямі; е) агульнае і адметнае ва ўражаннях ад вершаў і карціны В. Бялыніцкага-Бірулі «Змярканне юнага мая».

Да верша М. Багдановіча «Санет» («Змерзла ноччу шпаркая крыніца...»). Сачыненне ў форме параўнальнага аналізу вершаў М. Багдановіча «Санет» («Змерзла ноччу шпаркая крыніца...») і У. Шэкспіра «Санет» («Мастак цудоўны, незраўнаны час...»).

План-алгарытм сачынення: а) звесткі пра аўтараў верша; б) назва твораў, яе сэнс (адпаведнасць твораў класічнай форме санета); в) тэма; г) аптымістычная філасофская ідэя санетаў У. Шэкспіра і М. Багдановіча; д) агульнае і адметнае ў вобразным увасабленні творчай ідэі, інтанацыі, рытме, памеры; е) асабістае ўспрыманне вучнямі санетаў У. Шэкспіра і М. Багдановіча.

Да верша М. Багдановіча «Трыялет». Напісаць трыялет па зададзеных радках на тэму «Максіму Багдановічу»: 1, 4, 7 радкі – Ты перамог сляпую смерць; 2, 8 радкі – і вучыш нас спяваць і верыць.

Параўнаць з узорам: «Ты перамог сляпую смерць / І вучыш нас спяваць і верыць. / Жыцця закрыўшы сціпла дзверы, / Ты перамог сляпую смерць. / Нічым любоў к табе не змераць, / Бо здолеў свет сабой сагрэць. / Ты перамог сляпую смерць / І вучыш нас спяваць і верыць» (Міхаіл Пазнякоў).

Творчы прынцып літаратурнай адукацыі робіць больш плённым і глыбокім вывучэнне мастацкага твора, а вера ў магчымасці вучня найлепшым чынам развівае патэнцыял асобы, стымулюе духоўнае самапазнанне. Толькі пры ўмове творчага навучання можна вырашыць асноўную мэту сучаснага ўрока літаратуры: выхаваць асобу з самастойным мысленнем і выяўленымі творчымі магчымасцямі, для якой мастацтва – крыніца пастаяннага духоўнага самаўдасканалення і развіцця.

Літаратура

1. Богданович, М. Стихотворения / М. Богданович ; сост. и автор вступ. статьи И. Поступальский. – М., 1971.